

INTUITIV TA'LIMNI NORMATIV RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA BOLALAR PSIXOLOGIK TARAQQIYOTIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR: EMPATIYA VA QABUL QILISHNI SHAKLLANTIRISH

Soyibova G'o'zalxon Abdumannobovna

Qo'qon unoversiteti Andijon filiali

Masofavoy ta'lim psixologiya yo'nallishi 25_14-guruh Talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17231128>

Annotatsiya

Mazkur tezisda inklyuziv ta'limni normativ rivojlantirish jarayonida bolalar psixologik taraqqiyotining ayrim jihatlari tahlil qilinadi. Xususan, empatiya va qabul qilishni shakllantirish omillari, ularning ijtimoiy muhitda bola rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'siri yoritiladi. Inklyuziv yondashuvning amaliy ahamiyati va pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, empatiya madaniyatini rivojlantirish va boshqalarni qabul qila olish ko'nikmasi ta'lim tizimida sog'lom psixologik muhit yaratishning muhim sharti sifatida talqin qilinadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, normativ rivojlanish, bola psixologiyasi, empatiya, qabul qilish, ijtimoiy muhit, psixologik qo'llab-quvvatlash.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida inklyuzivlik masalasi dolzarb mavzulardan biri bo'lib qolmoqda. Chunki jamiyat taraqqiyoti har bir bolaning shaxs sifatida to'laonli rivojlanishini taqozo etadi. Inklyuziv ta'limni normativ rivojlantirish nafaqat o'quv jarayonini takomillashtiradi, balki bolalarning psixologik holatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayonda empatiya va qabul qilishni shakllantirish muhim o'rin tutadi. O'quvchilar bir-birini tushunishga, boshqacha imkoniyatlari bor tengdoshlarini qabul qilishga o'rganganida, ijtimoiy muhitda ham sog'lom munosabatlar shakllanadi. Shunday qilib, inklyuziv yondashuv nafaqat ta'lim samaradorligini oshiradi, balki bolalar ruhiy taraqqiyotining tabiiy va uyg'un kechishini ham ta'minlaydi.

Inklyuziv ta'limning normativ asoslari

Inklyuziv ta'limni samarali rivojlantirish, avvalo, mustahkam normativ huquqiy bazani talab qiladi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda qabul qilingan qonun va qarorlar barcha bolalarning teng huquqli ta'lim olishini kafolatlashga qaratilgan. Davlat ta'lim standartlari ham inklyuzivlik tamoyillarini bosqichma-bosqich o'quv jarayoniga tatbiq etishni ko'zda tutadi.

Normativ asoslar faqatgina hujjatlar darajasida emas, balki amaliyotda ham o'z aksini topishi lozim. Masalan, maktablarda maxsus sharoitlarni yaratish, qo'shimcha resurs sinflarini tashkil etish, psixolog va defektolog mutaxassislarni jalb qilish shu yo'nalishda amalga oshirilayotgan ishlar jumlasiga kiradi. Bundan tashqari, pedagoglarning inklyuziv ta'lim bo'yicha malakasini oshirish va ularni maxsus o'quv dasturlari orqali tayyorlash jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Demak, normativ asoslarning mavjudligi inklyuziv ta'limni rivojlantirishda tayanch vazifasini bajaradi va bolalarning teng imkoniyatlarda o'qishi uchun huquqiy hamda tashkiliy kafolat yaratadi.

Bolalar rivojlanishida empatiyaning o'rni

Empatiya – bu boshqalar hissiyotini tushunish va unga hamdard bo‘lish qobiliyati bo‘lib, bolalar psixologik rivojida muhim o‘rin tutadi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilar tengdoshlari bilan doimiy muloqotda bo‘ladi, bu esa ularning his-tuyg‘ularni anglash va unga javob qaytarish ko‘nikmasini shakllantiradi. Inklyuziv muhitda bu jarayon yanada faol kechadi, chunki turli imkoniyatlarga ega bolalar bir sinfda o‘qib, bir-birini tushunishga harakat qiladi.

Empatiya bolaning ijtimoiy moslashuvchanligini kuchaytiradi, hamkorlik va yordam berish odatlarini rivojlantiradi. Masalan, nogironligi bo‘lgan tengdoshiga yordam berish, uning holatini his qilish yoki darsdagi qiyinchiliklariga befarq bo‘lmaslik – empatiyaning amaliy ko‘rinishlaridir. Shu orqali bola nafaqat o‘zining, balki atrofdagilarning hissiyotlariga ham e’tiborli bo‘lishni o‘rganadi.

Psixologlar fikricha, empatiya shakllangan muhitda bolalar stressga bardoshlilik yuqori bo‘ladi, o‘zaro ziddiyatlar kamayadi va sinfda ijobiy psixologik muhit vujudga keladi. Shu sababli, inklyuziv ta’lim sharoitida empatiyani rivojlantirish – bola shaxsiyatining to‘laqonli shakllanishida ajralmas omildir.

Qabul qilishni shakllantirish omillari

Har bir bola o‘ziga xos, betakror shaxs. Inklyuziv ta’limda eng muhim masalalardan biri – shu farqlarni to‘g‘ri qabul qilishni o‘rgatishdir. Bolaning tashqi ko‘rinishi, salomatlikdagi holati yoki qobiliyatidagi farqlar sinfda ajratilish yoki rad etilish uchun sabab bo‘lmasligi kerak. Aksincha, bu holatlar jamoadagi rang-baranglikni ko‘rsatib beradi.

Qabul qilishni shakllantirishda avvalo ota-onalar va pedagoglarning munosabati katta rol o‘ynaydi. Agar kattalar bolalarga bag‘rikenglik va hurmat namunalarini ko‘rsatsa, u bolalar ham shu yo‘lni davom ettiradi. Sinfidagi ijobiy muhit, o‘quvchilarning bir-biriga mehr bilan qarashi va o‘zaro yordam berishi qabul qilishni mustahkamlaydi.

Aksincha, befarqlik yoki ajratish kayfiyati bolada o‘ziga ishonchsizlik uyg‘otadi, bu esa uning psixologik taraqqiyotiga salbiy ta’sir qiladi. Shu bois, qabul qilish madaniyatini shakllantirish inklyuziv ta’limning ajralmas va zaruriy qismidir.

Psixologik qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari

Inklyuziv ta’limda bolalarning rivojlanishi faqat darslik yoki dasturlar bilan cheklanmaydi. Ularga psixologik qo‘llab-quvvatlash ham zarur. Chunki ba’zan bola o‘zidagi farqlarni og‘ir qabul qilishi, o‘zini sinfdagilardan chetda his qilishi mumkin. Ana shunday vaziyatlarda psixologlar, pedagoglar va ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashi juda muhim.

Bu jarayonni turli yo‘llar bilan amalga oshirish mumkin. Masalan, bolalar uchun guruh mashg‘ulotlari, muloqot va do‘stlikni mustahkamlovchi o‘yinlar, kichik treninglar samarali natija beradi. Shuningdek, sinfdagi har bir bola bilan individual suhbatlar, qo‘shimcha e’tibor berish orqali ham ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirish mumkin.

Amaliyot ko‘rsatadiki, psixologik qo‘llab-quvvatlash yaxshi yo‘lga qo‘yilgan muhitda bolalar o‘z qobiliyatlarini erkin namoyon etadi, o‘qishga qiziqishi kuchayadi va sinf jamoasida faol bo‘lib boradi. Demak, inklyuziv ta’lim samarasi ko‘p jihatdan psixologik yordam mexanizmlariga ham bog‘liq.

Xulosa

Inklyuziv ta’limni normativ rivojlantirish bolalarning psixologik taraqqiyotiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Bu jarayonda empatiya va qabul qilishni shakllantirish muhitning ijobiy bo‘lishini ta’minlaydi. Pedagog, ota-ona va jamiyatning qo‘llab-quvvatlashi natijasida bolalar o‘z imkoniyatlarini erkin namoyon etadi va shaxs sifatida uyg‘un rivojlanadi. Shu bilan birga,

inklyuziv ta'lim orqali jamiyatda bag'rikenglik, hurmat va hamjihatlik qadriyatlari mustahkamlanadi. Demak, inklyuziv yondashuv nafaqat bolalar, balki butun ta'lim tizimi va ijtimoiy muhit uchun ijobiy natijalar beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. UNESCOclusive education: The way of the future. – Paris, 2009.
3. Vygotsky L.S. Mind in Society: the development of higher psychological processes. – Harvard University Press, 1978.
4. Booth T., Ainscow M. Index for inclusion: developing learning and participation in schools. – bristol: CSIE, 2011.